

Krajinski park Ljubljansko barje

IZVLEČEK

V prispevku predstavljamo kulturno pokrajino Ljubljanskega barja in možnosti za njeno interpretacijo. Po ustanovitvi krajinskega parka leta 2008 je ena od ključnih nalog upravljavca omogočanje trajnostnega sobivanja človeka in narave. V sklopu evropskega projekta 2Bparks nastaja zasnova interpretacijskih vsebin, s katerimi želimo pomembno prispevati k uresničevanju ciljev zavarovanega območja, park pa približati tako domačinom kot obiskovalcem.

Ključne besede: Ljubljansko barje, krajinski park, kulturna pokrajina, interpretacija, 2Bparks.

ABSTRACT

Ljubljansko barje Landscape Park as a starting point for landscape interpretation

The paper presents the cultural landscape of the Ljubljansko barje (Ljubljana Moor) and possibilities for the interpretation of its natural values and cultural heritage. After the establishment of the landscape park in 2008, one of the key tasks of the managers has been enabling a sustainable cohabitation between man and nature. The design of the interpretation contents is presented to make an important contribution to the fulfillment of the protected area's goals, as well as familiarizing the inhabitants and the visitors with the park.

Key words: Ljubljansko barje, landscape park, cultural landscape, interpretation, 2Bparks.

Avtorji besedila:

BOJAN ERHARTIČ, dr. varstva naravne dediščine

ALEŠ SMREKAR, dr. geogr.

MATEJA ŠMID HRIBAR, mag. varstva naravne dediščine

JERNEJ TIRAN, univ. dipl. geogr.

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Novi trg 2, 1000 Ljubljana

E-pošta: bojaner@zrc-sazu.si

Avtor fotografij:

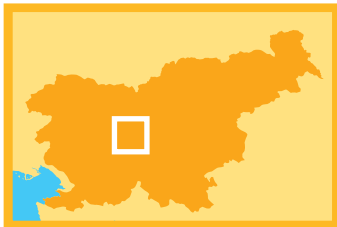
BOJAN ERHARTIČ

COBISS 1.04 strokovni članek

Interpretacija kulturne pokrajine

Ljubljansko barje je dobrih 150 km² velika mokrotna ravnina v južnem delu Ljubljanske kotline. Je eno najjužnejših visokih barij v Evropi. Mozaičen splet različnih življenjskih okolij, ki jih je s svojimi dejavnostmi ustvaril človek, je zatočišče številnih rastlinskih in živalskih vrst, ponaša pa se tudi z dragoceno kulturno dediščino, ki so jo od paleolitika do današnjih dni zapustile različne kulture.

Večtisočletno sožitje narave in človeka se v zadnjih desetletjih hitro krha. Zaradi varovanja biotske in pokrajinske pestrosti ter spodbujanja trajnostnega razvoja, skladnega s krajevno tradicijo, je bilo obravnavano območje jeseni 2008 razglašeno za Krajinski park Ljubljansko barje. Od zavarovanja do uresničitve njegovega namena in ciljev pa je običajno zelo dolga pot. Zato smo na Geografskem inštitutu Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti v okviru mednarodnega projekta **2Bparks** na primeru Ljubljanskega barja pričeli razvijati inovativne strategije upravljanja s poudarkom na oblikovanju interpretacijskih vsebin in snovanju učnih poti. Z njimi želimo pomembno prispevati k uresničitvi ciljev zavarovanega območja, obenem pa park približati domačinom in obiskovalcem.

Ljubljansko barje

Za nastanek Barja, kakor krajše imenujemo Ljubljansko barje, je bilo

ključno razmeroma hitro ugrezanje najjužnejšega dela Ljubljanske kotline na stiku dinarske in alpske narivne ploskve, ki se je pričelo na prehodu iz pliocena v pleistocen (4). Ob prelomih so se ugreznili nekateri deli površja, vendar ne vsi hkrati. Ponekod je bilo ugrezanje hitrejše, drugod so kamninski bloki zastajali. Po nekaterih ocenah se je v zadnjih 500 letih Barje pogreznilo za meter, zdaj pa se ugreza povprečno za od 1 do 5 milimetrov na leto (7). Kamninsko podlago na Barju sestavljajo zlasti triasni apnenci in dolomiti, iz katerih so tudi barjanski osamelci, štrleči iz mlajših sedimentov. Osamelci so najverjetneje deli, ki zaostajajo v ugrezanju. Z geofizikalnimi meritvami in vrtnami je bilo ugotovljeno, da je živoskalna podlaga Barja ponekod kar 160 m globoko (7), saj so nastalo udorino vodotoki zasipavali z gradivom. Reka Sava je nanašala velike količine proda, kar je povzročilo zaježitev Ljubljanice ob izlivu v Savo in poplavitve celotne barjanske kotline. Domnevno jezero so več tisočletij zasipavale reke, voda pa je odtekala, dokler se pred približno 6000 leti jezero ni osušilo. Nastalo je veliko močvirje, pozneje pa nizko

BARJE - MOROST

Slovenski jezik za pojave v zvezi z zastajajočo vodo pozna kar štiriindvajset, večinoma ljudskih izrazov. Ljubljanski morost, močvir ali močvirje so bili uveljavljeni vse do leta 1880, ko je Fran Levstik v poročilu o melioracijah prvič uporabil naziv Ljubljansko barje in se s tem, marketinško prav spretno, za vselej izognil med ljudmi skrajno nepriljubljenemu močvirju.

in visoko barje (8). Zaradi posebnih razmer je začela nastajati šota.

Na južnem robu Barja iz več kraških izvirov izvira reka Ljubljanica, ki ne prinaša velikih količin naplavin. Nekraški pritoki, predvsem Iška na jugovzhodu in Gradaščica na severu, pa so nasuli obširne vršaje, tako da je površje Barja najnižje v sredini in se postopoma dviguje proti robovom. Ljubljanica je v barjanske naplavine vrezala več metrov globoko strugo, vendar ima pri svojem 20 km dolgem toku izredno majhen padec (dno struge pri Verdu je na nadmorski višini 285,31 m, pod Tromostovjem v Ljubljani 284,00 m), kar povzroča stalne poplave (4).

Slika 1: Prepletanje življenjskih okolij na Ljubljanskem barju (foto: Bojan Erhartič).

Pomembnejša značilnost Ljubljanskega barja so torej poplave, ki zajamejo predvsem njegove osrednje dele, kjer voda prekrije približno 15 % celotne površine. Ob zelo velikih poplavah je lahko pod vodo tudi več kot polovica Ljubljanskega barja. Od Vrhnike proti Ljubljani se poplavni svet oži. V skrajnem vzhodnem delu Ljubljanskega barja, vzdolž Ljubljanice vse do Rakove jelše na robu Ljubljane, je širok samo približno 250 metrov. Ob izjemnih poplavah voda zalije tudi zemljišča v južnem delu Ljubljane, na levi strani Ljubljanice lahko sega vse do Trnovega (7).

Vzroki za nastanek poplav so različni. Izpostavimo lahko tri najpomembnejše (7):

- nekraške površinsko tekoče vode, zlasti Gradaščica in Iška, ob velikih padavinah hitro narastejo, poplavijo in zajeziijo Ljubljanico ter dvignejo njeno gladino;
- skoraj ravno površje z minimalnim strmcmem;
- gladina talne vode tik pod površjem.

Čeprav so poplave pogosto omenjene kot velika "nadloga" Ljubljanskega barja, je prav poplavna voda skupaj s šotno, barjansko podlago tisti dejavnik, ki je

območje "varoval" pred gostejšo poselitvijo in intenzivnejšo kmetijsko rabo.

Ljubljansko barje je bilo do začetka 19. stoletja, ko so se začeli večji osuševalni posegi, v razmeroma naravnem stanju. Večino barjanske ravnine je sestavljalo nizko oziroma travnato in visoko oziroma mahovno barje. Suhi travniki, pašniki, vrtovi, njive in sadovnjaki so se razprostirali le na obrobju Barja, v osredju barjanske ravnine so bile njive le na osamelcih (9, 2). Z izjemo barjanskih osamelcev je bilo Ljubljansko barje pred začetkom osuševalnih del neposeljeno. V gospodarskem pogledu je bilo neznatne vrednosti; še največ so ga izkoriščali lovci. V tem času na Barju ni bilo niti "pravega" gozda. Po travnatem površju so rastle le posamezna drevesa, predvsem jelše in vrbe, redkeje breze. Površje visokega barja so poraščala redka nizka drevesa breze, bora, brogovite in vrbe (9, 2). Takratno visoko barje je bilo edino visoko barje na območju Slovenije na tako nizki nadmorski višini in tudi najjužnejše visoko barje v Evropi. Njegovo izginotje so povzročile človekove dejavnosti, predvsem rezanje šote, osuševanje in spreminjanje mokrotnih zemljišč v kmetijska.

Slika 2: Prerez skozi barjansko tla (foto: Bojan Erhartič).

Več kot 200 let intenzivnih človekovih posegov

Prvi večji posegi na Ljubljanskem barju segajo v rimsko dobo. Nadaljevali so se šele v 18. stoletju, ko so se začela na Barju obsežna melioracijska dela (8). Ljubljansko barje zato danes ni več "pravo" barje, saj so ostanki visokega barja in šote ohranjeni le še ponekod (Goriški mah pri Goričici, Bevški mah, Na mahu blizu Škofljice, Kozlerjeva gošča pri Črni vasi, Jurešičeva gošča v Lipah), šota pa pokriva manj kot odstotek površja (1).

Prvi, ki mu je uspelo osušiti vsaj del Barja, je bil Zorn plemeniti Mildenheim, ki je leta 1762 izkopal še vedno delno aktiven kanal Curnovec (tudi Cornovec, Zornovec) in na njegovih osušenih bregovih kosil travo ter žel oves, kar je bil za tiste čase velik uspeh (8). Leta 1769 je cesarica Marija Terezija izdala dekret o popisu "Ljubljanskega močvirja", istega leta pa je pater Gabrijel Gruber, profesor mehanike v Ljubljani, začel načrtovati osuševalna dela. V sklopu teh prizadevanj je leta 1780 po številnih zapletih nastal Gruberjev prekop med Grajskim gričem in Golovcem. Na Barju so izkopal mrežo odvodnih jarkov, izravnali struge pritokov Ljubljanice in tako občutno znižali gladino talne vode. S tem se je začelo sistematično osuševanje Barja (8). Pripravljenih je bilo veliko projektov, a so le redke uresničili. Kljub temu se je podoba pokrajine temeljito spremenila. Zaradi ugrezavanja površja in intenzivnega rezanja šote so le delno rešili probleme zaradi poplav in visoke gladine podtalnice. Na jožefinskem vojaškem zemljevidu s konca 18. stoletja je razvidno, da je bilo v obrobnih predelih ter ob pritokih Ljubljanice in Ižice izkopanih več jarkov in manjših kanalov. Svet ob njih je bil že nekoliko osušen in deloma uporaben za rast kulturnih rastlin, travnike in še posebej pašnike. Med izvedbo regulacij-

ŠOTA

Pred osuševanjem je bilo Ljubljansko barje v celoti, še posebej pa v osrednjih delih, na površini prekrito z od 30 do 65 cm visokim gostim mahom, prepojenim z vodo. Pod mahom je bila od 0,6 do 2,2 m debela plast šote, pod njo pa plast črne barjanske prsti različne debeline. Sledila je bela, siva ali rumenkasta ilovica. Celotno območje je bilo z vodo prepojeno do te mere, da je bilo težko prehodno, ponekod pa sploh ni bilo mogoče. V 19. stoletju se je na Ljubljanskem barju razmahnilo rezanje šote za kurjavo in pozneje tudi za potrebe vrtičkarstva. Šoto za kurjavo so prenehali uporabljati v devetdesetih letih 19. stoletja, za vrtičkarstvo pa šele v drugi polovici 20. stoletja.

skih del leta 1823 so podrli vse jezove na Ljublanici in poglobili njeno strugo (3). Na osušenih barjanskih zemljiščih so ustanovili poskusno posestvo.

Uspehi pri osuševanju so omogočili načrtno naseljevanje na Barju. Primera novih kolonij sta naselji Črna vas in Lipe. V tem času so začeli množično izkoriščati šoto, kar je povzročilo znižanje barjanskih tal in s tem nove poplave, ki so velik obseg dosegle že leta 1851 (3). Zato so ponovno začeli z osuševalnimi deli. V 20. stoletju so bili med svetovnjima vojnoma zgrajeni pomembni objekti na Ljublanici in njenih pritokih, v Ljubljani pa urejeni rečni bregovi. Kljub temu Barje vse do današnjih dni ni povsem izsušeno in ga še vedno zaznamujejo poplave. Z rednim čiščenjem odvodnih jarkov in vzdrževanjem bolj ali manj stalne ravni gladine Ljubljanice vzdržujejo raven podtalnice, kar odločilno vpliva na stabilnost barjanskih tal (3).

ANTON MELIK

Akademik Anton Melik (1890–1966), geograf, ki je bil doma iz Črne vasi na Ljubljanskem barju, je že leta 1927 napisal disertacijo o kolonizaciji Ljubljanskega barja. Gre za izjemno študijo o celovitosti odnosov med človekom in naravo. Napisal je več kot 400 del, od tega 31 knjig. Njegovi najpomembnejši deli sta prva splošna monografija Slovenije v dveh knjigah (izšli sta v letih 1935 in 1936) in prva regionalna monografija Slovenije v štirih knjigah (izšle so v letih 1954, 1957, 1959 in 1960). Po njem se imenuje geografski inštitut v okviru Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Naravne vrednote in kulturna dediščina na območju Ljubljanskega barja

Prva spoznanja o potrebi varstva "barskega parka" so bila izražena že leta 1920 v spomenici, ki jo je takratni pokrajinski vladni za Slovenijo predložil Odsek za varstvo prirode in prirodnih spomenikov pri Muzejskem društvu za Slovenijo (15). Pravo vrednost Ljubljanskega barja, njegovih naravnih vrednot in kulturne dediščine pa smo začeli prepoznavati šele v zadnjih desetletjih. Jeseni leta 2008 je bilo območje z uredbo razglašeno za Krajinski park Ljubljansko barje (22), od leta 2011 pa sta nahajališči prazgodovinskih kolišč pri Igu vpisani na Unescov seznam svetovne dediščine (5).

V sklopu Registra naravnih vrednot na območju Krajinskega parka Ljubljansko barje najdemo 61 naravnih vrednot, med katerimi jih ima 9 status naravnega spomenika, 7 pa naravnega rezervata (20). Med naravnimi vrednotami so zastopane geološke (šotišča), hidrološke (izviri, reke in pritoki, barjanska okna), botanične (življenjska okolja rastlin), zoološke (življenjska okolja živali), ekosistemske (ekološki sistem), drevesne (drevesa) ter površinske in podzemeljske geomorfološke (izviri, brezna, jame) vrednote. Natančen seznam vseh naravnih vrednot je zapisan v Strokovnih podlagah za ustanovitev Krajinskega parka Ljubljansko barje, za področje ohranjanja narave (20).

Večtisočletna prisotnost človeka je območje obdarila tudi z bogato kulturno dediščino. Ker našete pokrajinske sestavine tvorijo enovit prostor, ki ga je treba celostno varovati, je celotno območje Ljubljanskega barja prepoznano kot kulturna pokrajina. Območje

Preglednica 1: Zavarovane naravne vrednote na Ljubljanskem barju (22).

NARAVNI SPOMENIKI	NARAVNI REZERVATI
Ljublanica	Strajanov breg
Močilnik	Goriški mah
Retovje	Barje pri Kostanjevici
Ljubija	Koslerjev gozd (Koslerjeva gošča)
Bistra – Grajski izvir	ribniki v dolini Drage pri Igu
Bistra – Zupanov izvir	Iški morost
Bistra – Galetov izvir	
Jezero pri Podpeči	
Jurčevo šotišče	

Ljubljanskega barja se zaradi številnih arheoloških prazgodovinskih kolišč in gradišč varuje tudi kot arheološko območje velikega in izjemnega pomena (19). Številni arheološki ostanki, ki pričajo o nekdanjem načinu življenja človeka na tem območju, so se ohranili prav zaradi mokrotnosti barja. Posebno mesto med arheološko dediščino ima Ljublanica, v kateri so od konca 19. stoletja odkrili številne dragocene najdbe.

Poleg kulturne pokrajine in arheoloških najdišč je na območju prisotna tudi naselbinska (zasnove vasi in vaških jeder), memorialna (spomeniki, spominske plošče), tehniška (objekti povezani z železniškim in cestnim prometom, viadukti) ter profana (graščine, hiše, vodnjaki, žage) in sakralna (cerkve, kapelice, samostan) stavbna dediščina. Navedena kulturna dediščina nas opozarja na precejšnje razumevanje naravnih procesov v preteklosti (na primer izbira ustreznega prostora za gradnjo bivališč), posamezni primeri pa tudi na izvirne tehnične rešitve. Med dediščino posebej izstopajo cerkvice na hribovitem južnem zalednem obrobju krajinskega parka (sv. Ana, sv. Jožef, Žalostna mati božja, sv. Lovrenc) in Plečnikova cerkev svetega Mihaela v Črni vasi. Na obravnavanem območju je 460 enot kulturne dediščine, od katerih imajo štiri status kulturnega spomenika državnega pomena:

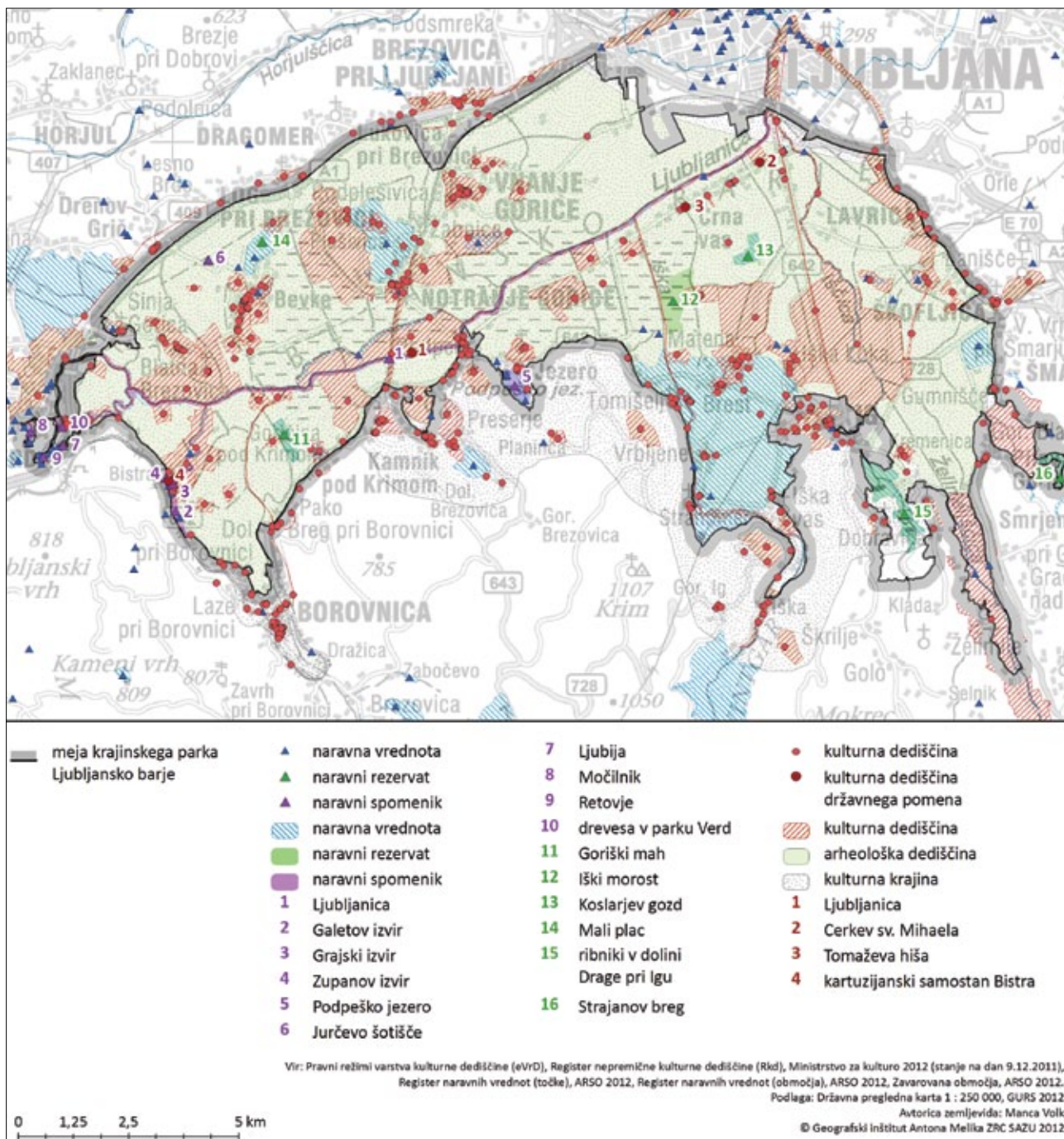
- samostan Bistra, v katerem je zdaj Tehniški muzej Slovenije;
- cerkev svetega Mihaela v Črni vasi;
- Tomaževa hiša v Črni vasi (najstarejša ohranjena hiša iz prvega obdobja kolonizacije osrednjega dela Ljubljanskega barja, ki pa ji zaradi dotrajanosti in nesoglasij grozi propad);
- struga Ljublanice s pritokom Ljubijo, vključno z bregovi in območjem stare struge Ljublanice (18, 14).

Podrobne opise izbranih naravnih vrednot in enot kulturne dediščine skupaj s predstavitev s slikovnim, video in avdio gradivom so prosto dostopne tudi v Digitalni enciklopediji naravne in kulturne dediščine – DEDI (<http://www.dedi.si/>).

Večino Ljubljanskega barja pokriva območje Nature 2000, kar pomeni, da se Barje uvršča v mrežo posebej varovanih območij Evropske unije. Zato ustanovitev krajinskega parka in njegovo uspešno upravljanje pomenita neposredno uresničevanje naravovarstvenih zahtev Evropske unije.

Krajinski park Ljubljansko barje

Krajinski park Ljubljansko barje je bil ustanovljen z Uredbo o Krajinskem parku Ljubljansko barje s ciljem, "da se zavarujejo naravne vrednote, ohrani biotska raznovrstnost in ohranja ter krepi pokrajinska pestrost" (22). Cilj zavarovanja območja je tudi zagotavljanje kakovostnega bivanja prebivalcem krajinskega parka s spodbujanjem trajnostnega razvoja. V krajinskem parku se zato spodbujajo socialni in gospodarski razvoj, doseganje okoljskih standardov, trajnostna raba naravnih virov, ohranjanje kulturne dediščine ter ohranjanje prepoznavnih značilnosti prostora.

Slika 3: Naravne vrednote in kulturna dediščina v Krajinskem parku Ljubljansko barje (kartografija: Manca Volk).

KOLIŠČA PRI IGU NA UNESCOVEM SEZNAMU

Dobrih dvajset let po odkritju kolišč v Švici je bil leta 1875 Kranjski deželni muzej v Ljubljani pod ravnateljstvom Dragotina Dežmana (tudi Karel Dežman ali Karl Deschmann) obveščen, da so pri poglobljanju obcestnega jarka severno od Iga na Ljubljanskem barju odkrili navpične kole, ostanke lončenine in stare kosti. Od takrat je bilo na Ljubljanskem barju odkritih 40 prazgodovinskih koliščarskih naselbin. Te so s prekinitvami živele v obdobjih neolitika, eneolitika (bakrene dobe) in bronaste dobe, to je v času od prve polovice 5. do prve polovice 2. tisočletja pred našim štetjem, ko je današnje poplavno ravnino na Ljubljanskem barju domnevno še prekrivalo jezero. Junija 2011 sta bili prazgodovinski kolišči pri Igu skupaj s kolišči v šestih državah na območju Alp (Švica, Avstrija, Francija, Nemčija, Italija, Slovenija) kot prva enota slovenske kulturne dediščine vpisani na Unescov seznam svetovne dediščine.

Park je razdeljen na tri varstvena območja, za katera so določeni različni varstveni režimi. Na celotnem območju parka ni dovoljeno ravnati, posegati, umeščati ali izvajati dejavnosti v obsegu, času in na način, ki ogroža cilje parka ter slabša njegove hidrološke, geomorfološke in ekološke lastnosti z vidika doseganja ugodnega stanja rastlinskih in živalskih vrst ter habitatov, zagotavljanja ustreznih hidroloških razmer ter ohranjanja pokrajinske pestrosti in obsega ekstenzivnih travnikov (22).

Ustanovitev krajinskega parka in režimi delovanja torej ne pomenijo zgolj ohranjanja rastlinskih in živalskih vrst ter njihovih življenjskih prostorov, temveč tudi aktivno vključitev lokalnega prebivalstva, lokalnih skupnosti, interesnih skupin ter podjetniških pobud v vse trajnostno naravnane dejavnosti načrtovanja in upravljanja z zavarovanim območjem. Park je namenjen predvsem ohranjanju pokrajine in sprostitvi človeka.

Slika 4: Divja odlagališča kazijo podobo Barja in ogrožajo vodne vire (foto: Bojan Erhartič).

Interpretacija kot orodje za razumevanje zavarovanih območij

Eden od namenov zavarovanih območij, zlasti naravnih parkov, je tudi interpretacija naravne in kulturne dediščine. Pojem "interpretacija" se je v Sloveniji do nedavnega redko uporabljal in še ni širše uveljavljen. Opredeljujemo ga kot "prevod besedila strokovnjakov v jezik splošne javnosti" (11, 12, 13). Z interpretacijo ne le informiramo, temveč tudi razkrivamo, ozaveščamo. Z njo domačinom in obiskovalcem pomagamo spoznavati in ceniti tisto, kar je stroka označila kot posebej vredno: naravo in njene dele, kulturno pokrajino, zgodovinski dogodek in podobno. Interpretacija pomaga razumeti pokrajino, spodbuja zanimanje obiskovalca za naravne vrednote in kulturno dediščino ter skrbi za njuno ohranjanje. Obiskovalec lahko le tako razume in dejavno podpre poslanstvo zavarovanega območja in naravovarstvene ukrepe.

Interpretacija je močno razvita v Združenih državah Amerike, Kanadi, Avstraliji in Združenem kraljestvu, v celinskem delu Evrope pa bolj na severu kot na jugu. V Sloveniji pregled različnih oblik interpretacije na zavarovanih območjih še ni sistematično pripravljen.

Kolikšen delež dejavnosti parka ali drugega zavarovanega območja namenjajo interpretaciji, je odvisno od mehanizmov, ki jih uporabljajo za doseg svojih ciljev, tradicije v posamezni državi, načina financiranja zavarovanih območij in interpretacijskih orodij.

Če je za ustanovitev in obstoj zavarovanega območja potrebna podpora javnosti, si jo uprava parka prizadeva pridobiti tudi s pomočjo interpretacije. V takem primeru je eden od ciljev interpretacije povečati podporo domačinov in obiskovalcev za njene ukrepe upravljanja, zato je interpretacija bolj razvita in razširjena. Primer tovrstnega zavarovanega območja je Krajinski park Ljubljansko barje, ki je že med ustanavljanjem precej časa in energije namenjal lokalnemu prebivalstvu, v katerem nastaja tudi zasnova interpretativnih vsebin.

Med medije interpretacije spadajo razstave, opremljene poti, vodeni ogledi, publikacije, spletne strani, avdio-vodeni ogledi, predavanja. Med najbolj priljubljene oblike interpretacije se uvršča predstavljanje naravnih vrednot in kulturne dediščine v obliki učnih poti, ki je pogosto tudi najbolj primeren način interpretacije, saj gre za izredno prilagodljiv medij; možno jih je urediti praktično povsod in za vsako ciljno skupino (11, 12, 13).

Interpretativne vsebine prinašajo številne koristi. Prek mehanizmov izobraževanja in ozaveščanja so učinkovito orodje pri upravljanju zavarovanih območij. Z interpretacijo je mogoče doseči več ciljev. Običajno jih navajamo v treh sklopih (11, 12, 13):

- izobraževalni (kaj naj obiskovalci izvedo),
- čustveni (kaj naj obiskovalci čutijo do območja) in
- vedenjski (kako naj se obiskovalci obnašajo).

V Krajinskem parku Ljubljansko barje v okviru projekta 2Bparks pripravljamo zasnovo interpretacijskih vsebin, od povsem naravoslovnih do kulturnih

(živalstvo, rastlinstvo, relief, geološke, hidrološke in arheološke značilnosti, stavbarstvo, stara znanja in podobno). Prizadevamo si, da bi bila interpretacijska območja enakomerno razporejena po vsem krajinskem parku. Z interpretativnimi vsebinami želimo obiskovalce, pa tudi prebivalce Ljubljanskega barja, spodbuditi k opazovanju procesov v pokrajini, razumevanju (ne)prilagoditve človeka naravnim procesom in tudi razmisleku o posledicah človekovih preteklih in verjetnih prihodnjih prostorskih posegov.

Zelo poglobljeno se ukvarjamo z zasnovo interpretativnih vsebin ob reki Iški. Iška je namreč s svojo veliko raznolikostjo izjemno zanimiva reka, saj teče skozi kraško sotesko, se vije po prodnem vršaju in prek barjanskih tal po umetni strugi nadaljuje pot do Ljubljanice. Predvidena Učna pot Iška naj bi potekala od vasi Iška do izliva v Ljubljanico. Opremljena naj bi bila z do desetimi informativnimi tablami. Možne vsebine so: potek in spremembe struge, splavljenje lesa (grabljice), različne kamninske podlage reke, profili prsti ob reki, mlini in žage v preteklosti. Učno pot bi lahko nadgradili tudi z učnimi listi, predvidoma na treh zahtevnostnih ravneh (mlajši osnovnošolci, starejši osnovnošolci in srednješolci z odraslimi).

V načrtu je tudi interpretacijsko središče Iška. Tu bi lahko na razmeroma majhnem prostoru oblikovali zanimiva učna orodja. Možne vsebine so: razlikovanje med različnimi kamninami in vrstami prsti (volumen, teža, otip), različni načini črpanja vode iz podtalnice, simulacija vodnega toka, izdelovanje preprostih predmetov iz kamna in lesa, izdelovanje otroških mlinčkov.

PROJEKT 2Bparks

Ustvarjalno trajnostno gospodarjenje, trženje po meri območja in okoljska vzgoja o parkih (Creative Sustainable Management, Territorially Compatible Marketing, and Environmental Education) - 2Bparks je mednarodni projekt, ki je v okviru programa MEDITERAN sofinanciran iz Evropskega sklada za regionalni razvoj. Projekt vodi Oddelek za prostorsko načrtovanje in parke dežele Benečije iz Benetk, slovenski partner pa je Geografski inštitut Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Glavna namena projekta sta razvijanje inovativnih strategij upravljanja za delovanje zavarovanih območij, ki bodo vsebovale tudi okoljske vsebine, ter vključevanje teh strategij v delovanje javnih služb in zasebne naložbe. Vzorčno območje v Sloveniji je Krajinski park Ljubljansko barje.

Čeprav je interpretacija odvisna tudi od vrste in narave zavarovanega območja, je še pomembnejša njegova lega, predvsem bližina večjih mest. V Krajinskem parku Ljubljansko barje številčnost in pogostost obiska, struktura gostov in namen obiska zahtevajo poseben pristop k interpretaciji. Predvsem na gosteje poseljenih zavarovanih območjih je še pomembnejša vloga informiranja in ozaveščanja lokalnih prebivalcev, saj lahko z ustrezno zasnovano interpretacijo vplivamo na njihovo vedenje in skrb za ohranjanje vrednot.

S snovanjem učnih poti, učnih lekcij in drugih interpretativnih vsebin na območju Krajinskega parka Ljubljansko barje ne želimo bistveno povečevati števila obiskovalcev na zavarovanem območju, čeprav tudi v tem ne vidimo posebnega problema. Seveda le, če je obisk ustrezno načrtovan in skladen z obstoječo infrastrukturo. Raziskave namreč kažejo, da za obremenjevanje nekega območja ni toliko pomembno število obiskovalcev, temveč "kakovost" oziroma njihova ozaveščenost (17). Kakovost pa lahko dosežemo le z izobraževanjem in ozaveščanjem, zlasti s pomočjo medijev interpretacije.

V Sloveniji učne poti niso redkost, vendar le redko upoštevajo načela interpretacije. Smotrno zasnovani mediji interpretacije bi zavarovanim območjem lahko prinašali številne prednosti: ustvarjanje navdušenja, ponosa in občutka, da je treba pomagati, usmerjanje obiska, povečanje javne podpore upravljavcu, povečan obisk in s tem tudi večje prihodke. Učna pot naj torej ne bo cilj, temveč sredstvo, orodje upravljanja parka (11, 12, 13).

Sklep

Zavarovanje Ljubljanskega barja kot krajinskega parka je bil nedvomno ukrep v pravo smer, vendar samo zavarovanje ne zadostuje. Varstvo narave je pravzaprav v največji meri delo z ljudmi (16), katerim je treba park, naravo, pa tudi družbo približati.

Zato je eden od namenov zavarovanih območij prav interpretacija naravnih vrednot in kulturne dediščine; namenjena mora biti tako lokalnemu prebivalstvu kot obiskovalcem. Turizem in rekreacija prinašata na takšnih območjih številne vplive na ekosisteme, tako pozitivne kakor tudi negativne. Ključna

Slika 5: Na Ljubljanskem barju nastaja mreža interpretativnih vsebin (foto: Bojan Erhartič).

naloga strokovnjakov je prav iskanje ravnovesja za ohranitev naravnih vrednot in kulturne dediščine na eni strani in razvojem teh območij na drugi.

Opremljanje parka za obisk, postavljanje in vzdrževanje informacijske in interpretativne infrastrukture je dinamičen proces, ki ima pri upravljanju zavarovanega območja izredno pomembno vlogo. Pozitivni učinki obstoječih in zlasti s projektom 2Bparks nastajajočih interpretacijskih ureditev ter vsebinske

interpretacije naravnih vrednot in kulturne dediščine na celovit razvoj Ljubljanskega barja bodo:

- dvig splošne kulture in zavedanja domačinov o lastnem okolju;
- dvig kakovosti rekreacijskega prostora in pomoč obiskovalcem za boljše spoznavanje in doživljanje območja;
- povečano zanimanje domačinov in obiskovalcev za območje, s tem pa tudi večja potreba in skrb za ohranjanje tega prostora.

Viri in literatura

1. Celovit načrt interpretacijske infrastrukture na območju Krajinskega parka Ljubljansko barje. Ljubljana, 2007.
2. Čelik, T. 2012: Življenjski prostori rastlin in živali. DEDI, tipkopis.
3. Hrvatini, M. 2012: Regulacije Ljubljanskega barja. DEDI, tipkopis.
4. Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije. 1. del. Ljubljana, 1988.
5. Koliščarji na Ljubljanskem barju.
Medmrežje: http://www.ljubljanskobarje.si/uploads/datoteke/Zgibanka_koliscarji_slo.pdf (10. 2. 2012).
6. Krajinski park Ljubljansko barje.
Medmrežje: <http://www.ljubljanskobarje.si/ljubljansko-barje/ljubljansko-barje-je-obmocje-natura-2000> (10. 2. 2012).
7. Lovrenčak, F., Orožen Adamič, M. 1998: Ljubljansko barje. Slovenija, Pokrajine in ljudje. Ljubljana.
8. Melik, A. 1927: Kolonizacija Ljubljanskega barja. Doktorska disertacija. Ljubljana.
9. Melik, A. 1946: Ljubljansko mostiščarsko jezero in dediščina po njem. Ljubljana.
10. Natura 2000.
Medmrežje: <http://www.natura2000.gov.si/index.php?id=18> (10. 2. 2012).
11. Ogorelec, B. 2004: Naravoslovne učne poti: po poteh dediščine od Idrije do Kolpe.
Medmrežje: <http://www.interpretacija.si/> (10. 2. 2012).
12. Ogorelec, B. 2004: Zakaj zavarovana območja potrebujejo interpretativne poti?
Medmrežje: <http://www.interpretacija.si/> (10. 2. 2012).
13. Ogorelec, B. 2004: Interpretacija narave – od doživljanja do doživetja.
Medmrežje: <http://www.interpretacija.si/> (10. 2. 2012).
14. Register nepremične kulturne dediščine.
Medmrežje: <http://giskd2s.situla.org/rkd/Zacetek.asp> (10. 2. 2012).
15. Skoberne, P. 1995: 75 let Spomenice Odseka za varstvo prirode in prirodnih spomenikov. Ljubljana.
16. Skoberne, P. 2005: Študijsko gradivo za podiplomski študij Varstva naravne dediščine 2005/2006, tipkopis. Ljubljana.
17. Smrekar, A., Erhartič, B., Šmid Hribar, M. 2011: Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib. Georitem 16. Ljubljana.
18. Strategija trajnostnega razvoja in trženja Krajinskega parka Ljubljansko barje kot turistične destinacije 2011–2015. 2009.
Medmrežje: <http://www.ljubljanskobarje.si/uploads/datoteke/STRATE%C5%A0KI%20DEL%20-%20Strategija%20razvoja%20in%20tr%C5%BEenja%20KPLB%20kot%20turisti%C4%8Dne%20destinacije.pdf> (10. 2. 2012).
19. Strokovna izhodišča varstva kulturne dediščine za krajinski park Ljubljansko barje. 2007.
Medmrežje: http://www.ljubljanskobarje.si/uploads/datoteke/strokovne_izhodisca_kulturna_dediscina.pdf (10. 2. 2012).
20. Strokovne podlage za ustanovitev Krajinskega parka Ljubljansko barje. 2007.
Medmrežje: http://www.ljubljanskobarje.si/uploads/datoteke/strokovne_podlage_ohranjanje_narave.pdf (10. 2. 2012).
21. Šifrer, M., Orožen Adamič, M. 1985: Ljubljansko barje: obseg, poplave in poselitev (kartografsko gradivo). Ljubljana.
22. Uredba o Krajinskem parku Ljubljansko barje. Uradni list RS, št. 112/2008.
Medmrežje: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=89429> (10. 2. 2012).